مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

رڼاګل اريوبزی

۲۰۲۱/۰۲/۲۰

خوشال خان او جنګ

دريمه برخه

(۲)

د مغلو په پلوي د پښتنو سره د خوشال خان جګړې؟

په پښتو ويکيپيډيا کې لولم چې:« دا خو ټولو ته معلومه ده چې خوشال خان خپل نيم عمر يازيات او کم دمغلو په طرفدارۍ کې تير کړی دی... او دهغوی په ګټه يې دخپلو پښتنو سره جګړې کړيدي.»[پښتوويکيپيډيا]. ليکونکې دخپلې ادعا دثبوت له کومه سرچينه نه ده په ګوته کړېږ نو ځکه څه چې په دې پورته کرښو کې بيان شوي دي، د خوشال د سياسي ژوند په هکله مستند او په دې توګه دباوروړمالومات نه دي، بلکې زما په خيال په بيره له ګيډې رااېستل شوې افواهات دي. دابناغلی دخپلې ادعا دثبوت له پاره کوم سند نه وړاندې کوي او يوازې دخپلې ګېډې په بادو ده ده لګوي. رښتيا دادی چې خوشال پيژندونکې او دهغوی په ډله کې محمد آصف صميم خوشال ختک« شاعر، شعر پوه او هنر مند خوشال، دينپوه او فقيه خوشال، عارف خوشال، طبيب اورنخور پوه خوشال، تبرپوه او وګړپوه خوشال، ښوونپوه خوشال، باز پوه اوباز پال خوشال، تاريخپوه او جغرافيه پوه خوشال، سياستوال اوسياستپوه خوشال،ستور پوه خوشال، اخلاقپوه خوشال او......»] بولي.

[د خوشال ختک کليات، لومړی مخ]

او خوشال ختک په دې پوهنيزو او هنري څانګو کې څه دپاسه دوه سوه آثار ليکلي دي. دکار کميت او کيفيت ته په کتو سره په ډاډ ويل کيدای شي چې خوشال خان ختک دخپل خواږه عمرتر نيمايي ډيره برخه په زده کړو، څيړنو اوليکنوکې تيره کړې ده اودا کار يې دمغلو دخوشالولواو دهغوی دګټو دساتلو له پاره نه، بلکې دفرض دادا کولو، دخدای مخلوق او تر ټولو دمخه پښتون ولس ته دخدمت کولو له پاره کړی دی. بابا په دې عقيده دی چې:

زده کول دعلم فرض دي	په ميرو په ښځو قرض دي
صد رحمت په هغه باندې	چې طلب دعلم کاندي
پيغمبر د ي فرمايلي	ده تر پاکې خولې ايستلي
علم واړه عبادت دی	څو چې کيږي سعادت دی

[دخوشال ختک کليات، ۹۹۸ مخ]

دا منو چې خوشال خان په هغو جګړو کې هم ښکيل شوی دی چې دختکو اونوروپښتني کامونو ـ يوسفزيو او بنګښو ـ تر منځ شوي دی او ددې جګړو له فرهارونو نه يې دا شکايتونه هم کړي دي:

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

که د جنګ د فـرهـارونو د رته وايم	چي لـه د رده مــي پــه تــن و لــکــه نــال
يوفرهار مي به لا روغ په وجود نه و	بــل فرهـار مي بــه پــه تــن شو يا په ډال
چي قضا دسړي نه وي سړی نه مري	که يې درست صورت په غشو شي غربال

[د خوشال خټک کلی، ۵۶۸ مخ]

د پښتني کامونو تر منځ دټولو جګړو بنسټيز لاملونه دمغولي دولت سره د خوشال خان او دهغه کورنۍ اړيکي نه وو. په هند کې مغولي دولت ډير ملتيز دو لت و چې دپښتنو يو زيات شمير کامونو يې هم يوه برخه جوړوله. په دې وخت کې دملت او يا دملي دولت دجوړولو فکرنه په پښتنواو نه دمغولي امپرا توری په نورو کامونو کې راټوکيدلی و. دا هم بايد په ګوته شي چې د ملت اوملي دولت مفهومونه دبشريت دټولنيز ژوند طبعي اړتيا او شرايط هم نه ګڼل کيږي او دواړه دتاريخ په اوږدو کې را پيدا کيږيي. په اروپا کې دملي دولت مفکوره په ۱۸ ميلادې پيړۍ کې دسياست مرکز وګرځيده.[الماني ويکيپيډيا]

دشاجهان د واکمنې تر پايه پورې دمغولې امپراتورۍ په سياسي سيمه کې پراته ولسونه دملت او يا د ملي دولت دجوړونې په فکر کې نه وو. عبدالباري جهانې ليکي چې:« د خوشال خان خټک او له هغه څخه مخکي او وروسته کلونو کی ډهلي او آګره د مسلمانانو د قدرت مرکزونه ول چی د پيړيو راهيسی د مسلمانانو په لاس کی ول، او پښتنو هغو ته د بيګانه په سترګه نه بلکه د مسلمانانو په سترګه کتل.»[عبدالباري جهاني: دخوشال.....] يانې په ډهلي اوآګره کې په تخت ناست مسلمان شاهان دمسلمان رعيت له پاره اولامرا وو. په هغه وخت کې دامپراتورۍ په سياسي سيمه کې پرتو ولسونو ترمنځ سرې قومي کرښې نه وې پرتې اوحتی تر دې چې:

« د مغولو د شاهنشاهانو او نورو لويو پاچاهانو او فاتحينو په خدمت کی درېدل ، د هغوی دپاره توري وهل، د هغوی دپاره د اولسونو اېلول او د ښارونو فتح کول د هر سپه سالار او جا ګيردار او په مجموع کی د هري قبيلې او قوم بېل افتخار وو.»[همدا ليکنه]، نوځکه ځنې نورو پښتني قبايلو دبيلګي په توګه يوسفزيو هم په خپل واردا هڅې کړي دي چې دمغول شاهانو له درباره دجا ګرداری امتياز تر لاسه کړي اويو شمير زياتو پښتنودمغلو په دربار کې لوی لوی منصبونه هم درلودل. نوځکه ويلی شو چې دوخت دشرايطو سره سم دمغولو او خټکو تر منځ اړيکې په يوه مشروع سياسي بنسټ بنا وې. دخوشال خان دکورنۍ او دمغولي دربار ترمنځ تر اړيکو لا په خوا « خټک له خپل لومړني ټاټوبي څخه په زور ايستل سوي او دغی اوسنی سيمي ته په مهاجرت کولو مجبور سوي دي. طبيعی خبره ده چي په خپل وروستي ټاټوبي کی هم نورو شاوخوا پښتني قبايلو پر ارامه نه دي پرېږ ايښي. دغه علت دی چی د خوشال خان د کورنی مشران، په عمومي صورت، د نورو قبايلو او د خټکو د لويی قبيلې په دننه کي د خپلو تربرونو سره په جنګونو کي وژل سوي او يا يی ټول عمر په جنګونو کی تير کړی او پر نورو يی وار د مخه کړی دی.»[همدا ليکنه] په دي وخت کې هم دپښتنو په بيلا بيلو قبايلو لوی او واړه خانان واکمن وو چې د قبيلو په يوالې اود واک اوځواک په مرکزي کيدو کې يې دخپلې خانۍ اوقبيلوي واک ځوال ليده. نوځکه يې نه يوازې دپښتني قبيلو ديوالي له پاره هلې ځلې نه کولې بلکې مخه يې هم نيوله. « دا هغه زمانه وه چی د پښتنو لوی قبايل د خپلو سيمو د ساتلو او د نورو قبيلو د مځکو د لاندي کولو او مالونو ترلاسه کولو او بدل اخيستلو دپاره په خپلو کی په جګړو کی لګيا وه. د خټکو قبيله نه يوازي د يوسفزيو او بنګښو په شان لويو قبايلو سره په جګړه لګيا وه، بلکه د خټکو د قبيلې د تري او بولاق لويی او مهمي څانګی هم په خپلو کی په داخلي جنګونو لګيا وې.»[همدا ليکنه] داسې ښکاري چې دښکيلو اړخونو ترمنځ دا داخلي جنګونه چې« دنورو قبيلو د لاندې کولواو مالونو ترلاسه کولواو دبدل داخيستلو دپاره» کيدل، نه دمغولي دولت په ضد وو اونه دهغه په پلوې، بلکې هره قبيله دخپلو ګټو له پاره دبلې قبيلې په خلاف جنګيده. او له بلې خواڅوک چې دخوشال خټک جګړې څيړي نو دې ته يې هم بايد پام وي چې دخټکو او دنورو پښتني قبايلو تر منځ ټولې جګړې دخوشال جګړې نه دي، دی دهغو جګړو مسئوليت په غاړه لري چې په خپله يې پلان او پيل کړې وې. ښاغلي محمد خان احمدي د« دخوشال مهمو جګړو ته لنډه کتنه» تر سرليک لاندې د۲۰۱۶ ميلادي کال دمی په ۱۶ نيټه په نن ټکی اسيا کې يوه ليکنه خپره کړې ده، چې په کې هغو جګړو ته لنډه کتنه شوې ده، چې دخوشال په ګډون د خټکو اونورو پښتني قبيلو ـ يوسفزيو اوبنګښو ـ ترمنځ شوې دي. دخټکو او يوسفزيوترمنځ لومړۍ جګړه چې خوشال خان په کې ګډون کړي و په ۱۰۳۵ هـ ق کال کې پيښه شوه. لا مل يې په خټکو د سوسفزيو بريد و. دری مياشت وروسته خټکو په يوسفزيو دغچ اخيستنې بريدوکړ. ۱۵ کاله وروسته په ۱۰۵۰ هـ ق کال کي د دواړو قبيلو تر منځ د بلې جګړه دماليې په سر پيښه شوه. يوسفزيو دماليې ورکولو نه انکار وکړاو خټکو يې په خلاف جنګ پيل کړ. دادخټکو او يوسفزيو تر منځ يوازينی جنګ و چې په کې دمغولي دولت ګټې شاملې ښکاري. په دری واړو جګړو کې دخټک قبيلې خاني او دلښکر مشري د خوشال خان دپلار شهباز خان په لاس کې وه او خوشال خان په کې ديوه سرتيري رول لوبولی دی. شهباز خان په دې جنګ کې سخت ټپي شو او د دې ټپونو له امله مړ شو. د خټکو خاني او دلښکر مشري دخوشال خان په غاړه شوه. دوخت قبيلوي قوانينو او ارزښتونو له مخې خوشال خان ځان مجبورګاڼه

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

چې تر هرڅه دمخه دخپل پلار غچ واخلي، نو دمغولي دولت دګټو له پاره نه بلکې دپلار دغچ اخیستو له پاره یې په یوسفزیو برید وکړ. داسې ښکاري چې دا د ختکو لومړی جنګ و چې دخوشال په مشرۍ پلان او پیل شو.
ښاغلی محمد خان احمدي هغه جنګ هم په ګوته کړی دی چې په۱۰۶۳ هـ ق دختکو او بنګښنو تر منځ شوی دی. دی « د دي جنګ لامل دبولاقو کلا» په سر دبنګښنو او ختکو تر منځ اختلاف بولي اوپه ۱۰۷۰ هـ ق کال کې دختکو او یوسفزیو تر منځ جنګ او په همدې ډول په ۱۰۸۶ او۱۰۹۱ هـ ق کلونو کې دختکو او بنګښنو تر منځ جګړو لاملونه له سره نه په ګوته کوي. زه دانه وایم چې خوشال ختک دمغولي دولت دافسر په توګه دپښتنو سره نه دی جنګیدلی، خودغه ادعا چې ګوندې خوشال ختک دخپل عمر تر نیما یي زیاته برخه دمغلو په پلوې دپښتنو په ضد جنګونو کې تیره کړې ده، په داسې اسنادو نه ده بنا چې دباور وړ وي.
د خوشال ختک او دمغولي دولت تر منځ داړیکو ځیړلو له پاره باید په دې هم پوه شو چې خوشال یو سیاسي شخصیت، سیاستپوه اوسیاستوال و. دمغولي دولت سره یې اړیکې هم ښخصي نه بلکې سیاسي وې. دانسانیت سره خوا خوږي، دانسان فردي ازادي، دهغه پت اوعزت دخوشال ختک دسیاسي فکر او انساني وجدان په مرکز کې ځای نیولی و او همیشه په دې لټه کې و چې:

که څوک پیدا شي چې عدل و داد کا   غـوږ د د رد منو پـه داد فریاد که
چې مـقرب دي عرض یې لګیږی   عمر یې ډیر شه خو شال دی یاد که

[د خوشال ختک کلیات، ۳۷۵ مخ]

ټول کورني او بهرني تاریخ پوهان په یوه خوله وایي چې دمغول شاهانو په لړۍ کې جلال الدین اکبر(۱۵۵۶ ـ ۱۶۰۵ میلادي)، محمد خان سلیم جهانګیر(۱۶۰۵ ـ۱۶۲۷ میلادي) او محمد خرم شاه جهان(۱۶۲۷ ـ ۱۶۵۸ میلادي) د نورو ټولو پر تله بې تعصبه، پوه، عادل اود رعیت په وړاندې دنرم چلند خاوندان وو. دشعر، ادب او هنر سره یې ډیره مینه درلوده، پارسي ژبې ته یې، چې هغه وخت د دربار ژبه وه، هم زیات پاملرنه وکړه. د د وی په زمانه کې دمغولي هند په څمکه داسې محلونه جوړ شول چې د دې مځکې مخ یې لا تر اوسه ښکلی ساتلی دی. خوشال خان ددوی سیاسي، ټولنیزواو اقتصادي نظریو اوکړووړو ته سم پام واو « دډیلي دښار مختصر تاریخ او بیان» کی دهغوی پایلې داسې بیان کړي دي:

بیا له پسه دهمـــایون زویــه اکبر شو   چې وهرلوري ته مل دده نصرت و
بیــا له پسه جــهـا نګیــرد اکبــرزویه   چې د ده پــه دور هنــد لکه جنت و
اوس بادشاه شاه جهان دجهانګیر دی   چې په بلخ او بــدخشان دده نوبت و
دا زینت چې شاه جهان وډیلي ورکړ   بــل باد شاه کلــه ورکړی دا زینت و

[د خوشال ختک کلیات، ۵۹۳-۵۹۱ مخونه]

دې شاهانود خپلو کاري او صادقو همکارانوزیات درناوی هم کاوه او دهغوی خاطر یې ساته. داسې ښکارې چې په سیاسي او ټولنیزو چارو کې د دوی او خوشال خان فکرونه سره نږدې او یو بل ته ورته ووااو دانږدیوالی د دوی تر منځ په اړیکو باند ې بې اغیزې نه دي پاتې شوي. خوشال ختک ته دا هم مالومه وه چې په خدمت کې صداقت ته یې دجهان ګیر اوشاه جهان په در بارونو کی په درنه سترګه کتل کیده اوارزښت ور کول کیده او ورسره سم په دربار کې دهغه درناوی هم زیاتیده، خو داورنګزیب په پاچاهۍ کې هر څه بل شان شول. دي په دې هکله لیکي چې:

کــه سره که نا سره راته مـعلوم دي   پــه کار کې پــه معنـــی لکــه محـک یم
یا زه بازوم یا شاهین وشاه جهان ته   اورنګزیب وته کارغه یا مښګیرک یم

اوزیاتو ي چې:

هغه زیست چې دعزت له مخه نه وی   چې یې کا په هغه زیست پورې هک پک یم
اوریې پورې په منصب په نوکری شه   چـې تـر فـهم وتـر نظـر دمغـول کک یم

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

[د خوشال ختک کلیان، ۵۷۸ مخ]

په دې ځای کې خوشال خان له یوې خوا دشاه جهان او اورنګزیب دسیاستونو تر منځ تو پیر په ګوته کوي او له بلې خوا دا ګواښ هم کوي چې تر هر ډول شرایطو لاندې دمغولو خدمت ته نه دی تیار، ځکه چې د ده په فکر کې ژوند اوعزت سره تړلي دي، بې غزته ژوند دکړو نه دی اود اورنګ په سلطنت کې دژوند پت اوعزت دخطر سره مخامخ دی. که خوشال ته په دقت غوږ ونیسون نو تري ښکاري چې دده او اورنګ تر منځ اختلافونه موجود وو اودا اختلافونه شخصي نه بلکې سیاسيي وو، ځکه دی وايي:

چې یې وخت د پلارنیکه و		هومره بند په دا ځای نه و
چې با چا دهند اورنګ شه		بیدادی شوه جهان تنګ شه
د کوټونو بند یان ډیر شول		ترحساب ترشماره تیرشول
هم رانی، راجګان بند دي		شــیر خواره هلــکان بند دي

[دخوشال ختک کلیات، ۸۵۱ مخ]

داورنګزیب په دې تنګ او له بیدادې ډک جهان کې د عدا لت اوازدای سرلښکر خوشال ختک نه ځائیده، ترې راوګرځیده، ورسره مخالف شو، تردې چې ورسره وجنګیده.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزی بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ